

821.163.41.08 Петровић Његош П. I
811.163.41-26
<https://doi.org/10.18485/sj.2020.25.1.37>

МИЛАН Д. ИВАНОВИЋ*
Универзитет Црне Горе
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 15. 10. 2019.
Прихваћен: 15. 01. 2020.

КОЈИМ ЈЕ ТО ЈЕЗИКОМ ПИСАО СВ. ПЕТАР ЦЕТИЊСКИ**

Полемишући са ставом Б. Остојића, у раду говоримо о језичком варијетету којим се четврти владика-господар из куће Петровића користио у посланицама адресираним на поједина племена тадашње Црне Горе и њој сусједних области. Хипотезу да је ријеч о доситејевском славеносрпском, а не „чистом народном језику”, тестирамо у првом реду анализом употријебљене лексике, и то на корпусу састављеном од 267 посланица. Осим тога, доказујемо да се аутор тих текстова – баш као и писци који су по доситејевском варијетету много познатији од њега – ријечима потеклим из старословенског, тј. његових редакција, и руског књижевног језика служио не само онда кад му српски вернакулари нису нудили одговарајућу, хомоденотативну замјену него и из стилских разлога.

Кључне ријечи: Петар I Петровић Његош, славеносрпски језик, доситејевски језик, славенизми, синоними, таутологија, вуковски језик.

---

* mipozega@yahoo.com

** Чланак је проистекао из истраживања за магистарски рад *Семантика координираних синонима у посланицама Петра I Петровића Његоша*, написан под менторством проф. Јелице Стојановић, а одбраћен 7. септембра 2018. г. на Филолошком факултету у Никшићу. Из тог рада, поред примјера, који су овдје (будући наведени с другим циљем) разврставани и описивани битно другачије, потиче и понека идеја. Стога су могуће и ситније подударности текста. Што се тиче овог наслова, посредни је реминисценција на питање којим је једно слично излагање започела Љ. Суботић (2006).

1. Увод. Управо током теократске владавине архиепископа цетињског Петра I Петровића (1748?–1830), која је готово пет деценија била раширена не само на Црну Гору и Брда него и на православно становништво Приморја и Херцеговине, на српском културном простору профилисала су се, како програмски тако и у пракси, два приступа *вернакуларизацији* („понарођивању“) књижевног језика: *доситејевски* и *вуковски*.¹ Први је у србистици много пута оцртан – да искористимо одредбе Љ. Поповића (1996) – као *компромисан*, *утилитаран*, *ерудитски* и *просвјетитељски*, док је други (макар из угла немалог броја србиста)² свему претходном супротстављан као *радикалан*, *нативистички*, *популистички* и *романтичарски*.

По ојени Б. Остојића (2006: 72), најпознатијег проучаваоца предвуковске писмености с простора Старе Црне Горе, „у посланицама старјешинама народа и самом народу“ владика Петар I пише на другонаведени начин – „чистим народним језиком“. Штавише, у њима и „прије великог реформатора српкохрватскога књижевног језика“ даје „најљепше примјере наше, народним језиком писане прозе“. Према томе, „Петар I је, у ствари, Вуков претеча“, човјек којем дугујемо „безрезервно прихватање Вукове језичке реформе у Црној Гори“ (Остојић 2006: 67, 68).³ Другим ријечима, могло би се закључити да владин писани идиолект одговара „нативистичком“ књижевнојезичком приступу, који србистика данас сложено назива вуковским. Иако је такав закључак врло привлачан, мора се примијетити да би се он углавном заснивао на резултатима истраживања спроведених много раније, тј. на резултатима који су први пут објављени у монографији *Језик Петра I Петровића* (1976). У међувремену је, међутим, изашло мноштво публикација захваљујући којим се српско језичко шаренило у посљедњим деценијама XVIII и првим деценијама XIX вијека

¹ Вернакуларизацију српског књижевног језика на размеђу XVIII и XIX стољећа („од Орфелина до Вука“) наши лингвисти најчешће приказују дословно тако – као постепено уношење црта народних, штокавских говора. Стога није наодмет напоменути да славеносрпски, строго синхронизиски гледано, није настајао тим путем, полазећи од рускословенског као језика старије писмености, него обратним – полазећи од вернакуларна, тј. његовом русификацијом (а сходно томе и *интелектуализацијом*), и то у сваком поједином говорном догађају, тј. тексту. Другим ријечима, „[п]од славеносрпским треба подразумевати све оно што су људи од пера, почев од друге половине XVIII до негде пред средину XIX века, *надграђивали над свакодневним говором* нешколованог света, над својим родним дијалектом или дијалектима [...]. Та надградња, првенствено у првој половини споменутог раздобља, састојала се, прво, у *русифицирању* фонетике, морфологије и лексике [...]“ (Грицкат 1966: 65; истицања су наша). Дакле, „очита разлика између појединих дела писаних више србизираним (народним) и мање србизираним славеносрпским језиком“ (Младеновић 1988: 120) у ствари представља разлику између дјела мање и више русификованих, одн. пребојених обиљежјима рускословенског и руског књижевног језика (рјеђе и српкословенског). Овакав, логички исправнији поглед на ствари емпиријски је, на основу филолошке анализе рукописа сачуваних у архиву манастира Савине и архиву Будимске епархије СПЦ, напоменимо и то, прва потврдила И. Бјелаковић (2019а, 2019б).

² В. нпр. Драгићевић 2017: 51–57, као и на том мјесту цитирану примарну литературу.

³ В. и потоње радове истог аутора (Остојић 2014, 2015).

сагледава доста темељније и поузданије. Отуда не би било сувишно поново се запитати да ли се владика заиста, и прије самог Вука, служио варијететом који се по општој оцјени сматра Вуковом тековином (по чему је и назван), или се пак изражавао непосредно претходним варијететима – доситејевским, одн. орфелиновским – који су ближи црквенословенској традицији.

Да бисмо се примакли одговору на постављено питање, истраживаће-мо најпознатије владичино дјело, за које се у историји српске књижевности увријезило жанровско одређење *посланице*. С тим циљем најприје ћемо навести битнија обиљежја сва три поменута варијетета српског језика – како она која су их разликовала узајамно, тако и она која су их истицала у односу на језик онодобне свакодневице. Затим ћемо анализом одабраних текстова, представљеном у трећем и четвртном поглављу рада, установити којој групи тих обиљежја понајвише одговарају црте писаног говора Петра I. Напослијетку ћемо поред крајњег резултата (тј. разрјешења дилеме која се налази у наслову) указати и на нека од њему адекватних објашњења.

2. ДОСИТЕЈВСКИ ВАРИЈЕТЕТ ПРЕМА ОРФЕЛИНОВСКОМ И ВУКОВСКОМ. Иако је опис структуре језика славеносрпске епохе деликатан стога што његови варијетети (млађи, мање русификовани доситејевски и старији, више русификовани орфелиновски),⁴ за разлику од вуковског, нису били кодификовани, засад се са сигурношћу, а и тако да за ову прилику буде довољно, може констатовати да је доситејевски био „у начелу народни језик, допуњен славенизмима у горњем лексичком слоју, дакле тамо где се није могло без њих”, док је орфелиновски био „заиста мешовит језик, у којем се се такозвани славенизми [в. § 4.0] јављају на свим нивоима језичке структуре” (Ивић П. 1990: 7), или, преведено на план граматике: док је орфелиновски „често преузимао деклинационе и

---

⁴ Управљајући се несамјерљивом улогом З. Орфелина у српској „гражданској” култури, тј. развоју њеног језика 1760–1780. г. (в. Суботић 2004: 176), назив *орфелиновски* у србистику уводи А. Милановић (2013: 10), можда на предлог А. Кречмер (2007: 315). Његов је и став да се у случају доситејевског, којим се међу Србима писало од девете деценије XVIII вијека до Вукове побједи, ради о „крајње понародњеној верзији славеносрпског језика” (2008: 221). Дужни смо зато напоменути да су врло утицајна и другачија размишљања. Наиме, доситејевски се од магистралног чланка П. Ивића (1990), у којем је први пут омеђен и именован, често третира као посебан књижевнојезички варијетет, одијељен од орфелиновског колико и од вуковског, најконсеквентније у интерпретацији Љ. Суботић, која му одлучно одриче славеносрпски карактер: „[Стеријин језик] није ни славеносрпски, како се обично, уопштено, *олако и, наравно, погрешно* у нашој лингвистичкој културној јавности (а често и међу филолозима), назива сваки књижевнојезички идиом у XIX веку који се не може подвести под вуковски [...]” (2006: 19; истицање је наше). Предочену дилему о односу доситејевског и орфелиновског компромисно је разријешила И. Бјелаковић, одредивши их као *славеносрпски* у *ширем смислу* и *славеносрпски* у *ужем смислу* (2018: 242–243). По нашем суду такво је тумачење не само најпримјереније него ће и преовладати – ако ни због чега другог, а оно зато што га одскора подупири и РССЈ (в. прве редове његовог увода, а и изворе грађе).

конјугационе наставке из црквеног језика, у доситејевском језику такви су наставци редовно били српски” (Ивић П. 1994: 24).

Дакле, црте старијег славеносрпског варијетета које су јасно дистинктивне према цртама млађег можемо свести на (флективну) морфологију и приписати израженијем утицају рускословенског језика. Другачије је, међутим, у случају односа *доситејевски* – *вуковски*, двају варијетета који се понајвише разликују у погледу лексике, тј. става корисника према славенизмима као средству богаћења (*елаборације*) лексичког фонда. Вук се, наиме, залагао за то да се лексичко преузимање из старије књижевнојезичке баштине минимизира, допусти искључиво за појмове неозначене у изворним, народним говорима: „Ја не велим, да ми у писању књига можемо са свијем бити без Славенскијех и без новијех ријечи, него бих рад, да се ријечи таке не узимају и не измишљавају *без невоље* [...]” (Караџић 1896: 145; истицање је наше). Па и у тим условима славенизме је по Вуковом суду требало прилагођавати народнојезичкој структури, тј. „по Сербљавати што се више може, да не стое из међу прости Србски рѣчи као юунад из међу оваца” (Караџић 1968: 17). Доситејевци, као ни сам Доситеј, такву лексику нису адаптирали досљедно, баш напротив, чинили су то тек мјестимично, вјероватно услед недостатка одговарајуће филолошке спреме, а и другачијег схватања језичке чистоте (Ивић П. 1990: 12–13; Суботић 2006: 28), док им је само преузимање било, као што ћемо показати касније, умногоме нерестриktivно, мада доминантно у „горњем”, интелектуалном слоју.

3. Укратко о граматици *посланица*. Упоређивање владициног стила и онога што се зна о варијететима којим би тај стил могао припадати почећемо од граматичких особина, оних које су мање-више већ описане у монографији Б. Остојића, иза поглавља посвећених анализи графије, ортографије, морфологије и морфонологије. Из резултата који су ту представљени у вези с деklinацијом именских ријечи и конјугацијом глагола изводимо закључак да се у дијелу писане заоставштине Петра I сврстаном међу посланице уистину могу детектовати одступања у правцу славеносрпског узуса⁵. За ову прилику издвојићемо само неколика најмаркантнија: старе, несинкретизоване падеже множине именица сва три рода, нпр. датив *Турком* и инструментал *сузами* (в. и Остојић 1976: 131, 132, 139, 142–143), самогласник *и* на морфемском шаву у инструменталу једине именица женског рода на сугласник: *милостију* (в. и Остојић 1976: 139–140) и старе наставке једине и множине трећег лица презента: *дрзнет*, *остајет*, одн. *царствјут*, *не дајут* (в. и Остојић 1976: 139–140).

Такођер знамо и остале договоре, који су с Турцима учинили и који су *Турком* обећавали и данас обећају за неслогу црногорску и брдску [...] (204). Не находeћи икаквога

⁵ У питању су обиљежја сажето пописана у Суботић 2008: 158 и Милановић 2010: 103.

милосрдија, ни утјехе, принуђени бише с горкијем плачем и сузами приходити к мене како духовному својему пастиру [...] (18). [И] колико се у вишем богатству и срећи находи, толико ђер он све веће иште приличне његовине благородству начине за потврдити своје достојанство благодејанијем, милостију и кротким живљењем [...] (20). [Ј]ест ли који дрзнет преступити, такав остајет лишен дара свештеничкога (267). Но данас тога нема и бити не може [...] јербо ћесаро-краљевски закони, на правосудије основани, царствујут, који самовољности мјеста не дајут (137).

Међутим, сва су ова и њима слична одступања толико ријетка, што више пута наглашава и Б. Остојић, да се владичини флективни обрасци могу сматрати готово потпуно подударним стању у тадашњем вернакулару⁶, а самим тим и у доситејевском и вуковском језику (па и савременом стандарду). Подаци, треба рећи, нису знатно другачији ни у погледу синтаксе. Наиме, у поређењу с вуковском нормом какву познајемо данас, језик *Посланица* одликују (осим *псуеодобарокне*, упадљиво развучене реченице, с бројним невјешто размјештеним парентезама) једино разлике које се тичу реда ријечи, нпр. финална позиција глагола (посебно модалног), постпонирање атрибутске одредбе (у односу на именицу, најчешће кад је посриједи присвојна замјеница), те раздвајање управне ријечи и њене одредбе.⁷

Знам, да ви залуду пишем и пошилам књиге [...], јербо ви за то ни главу обрнути нећете, нити ја знам што мислите и како живјети хоћете, кад на књиге једнога силнога и великога Гуверна никаквога одговора не дајете и кад своје обећање испуњати не хоћете (242). Ето видите што чине Озринићи, како [...] ударају [...] робити и пљенивати нашу исту браћу и крајичнике Брђане, с којијема смо једну крв ради вјере и слободе наше проливали [...] (49). Сад разсудите нијесу ли то поругатељи и противници закона божија и губитељи душах христијанскијех (60). Ја не спомињем клетвопреступнога Вучетића неблагодарност и смутње што је чинио, будући то цијели народ од Приморја и Црне Горе види и знаде [...] (20). В прочем чекајући ваш жељно одговор остајем Богу вас препоручујући и јесам ваш доброжелатељ (74).⁸

Иако се ова обиљежја често набрајају поводом доситејевског варијетета (Суботић 2008: 159), нису била непозната ни Вуковом дјелу (в. нпр. Ивић М. 1997: 28–31), да и не говоримо о узусу Орфелиновог доба. Према томе, за реченицу Петра I можемо констатовати, да се не огријешимо о истину, једино то да је подоста архаичне контуре. А да би се разријешила дилема истакнута у наслову, више пажње ваља поклонити испитивању употријебљене лексике, тј. мјере у којој је њен карактер „књишки” – такав да одудара од карактера лексике народних говора, лексике која се у исто доба употребљавала свакодневно.

⁶В. фусногу бр. 16.

⁷Не разликује се чак ни употреба глаголских прилога у придјевској, тј. партиципској служби. Прецизније, појединачни су примјери типа *исходећега маја* (II 156) и *минушиегавгуста* (II 112); в. и Остојић 1976: 169.

⁸За остале примјере в. Остојић 1976: 187–192.

4.0. АНАЛИЗА ЛЕКСИКЕ *ПОСЛАНИЦА*: ТЕРМИНОЛОШКО-МЕТОДОЛОШКИ ОСНОВИ. Пошто смо на основу максимално сажетог разматрања граматичких особности *Посланица* закључили да њихов језик зацијело није био орфелиновски, умногоме смо олакшали задатак постављања хипотезе. Наиме, чињенице из владине биографије, какве су образовање у окриљу Српске православне цркве и највиши положај у редовима њеног свештенства и монаштва, неколика путовања у Петроград, те библиотека богата руским издањима и издањима војвођанских Срба⁹ – наводе на помисао да су писани састави Петра I, чак и онда кад се обраћао „простом народу”, морали бити прожети, макар минимално, упливима рускословенског, руског књижевног и српскословенског језика, ако не у домену флексије, онда у домену лексике. Отуда је више него основано претпоставити да *Посланице* нису писане ни вуковским језиком, него доситејевским.

Зато ћемо у даљем тексту утврђивати да ли се Петар I користио лексемама потеклим из славеносрпског рјечничког блага,¹⁰ на које је Вук „усмерио оштрицу свога књижевнојезичког пуризма” (Милановић 2012: 488). Слиједећи С. Стијовића (1992), као славенизме ћемо притом третирати све лексеме словенског поријекла које су у славеносрпски језик ушле мимо народних говора, тј. писаним путем (било из рускословенског или руског књижевног језика, било из старе, српскословенске књижевности), али и лексеме које су настале у самом славеносрпском језику, укрштањем разнородних црта: *восхићава се* (рсл./срп.), *восхиштењу* (рсл./ссл./срп.), *васкреснула* (ссл./рсл.), сходно чему су добиле и прикладан назив: *славеносрбизми* (Милановић 2005; Зорић 2013: 813–814, 815; Бјелаковић 2016: 44).

⁹ Захваљујући попису Д. Вуксана (1927: 209–212), знамо да су се у Његошевој библиотеци, од које су до данас у Биљарди сачувани само остаци, међу књигама са екслибрисом Петра I находила многа што изворна, што преводилачка дјела низа славеносрпских писаца: З. Орфелина (*Житије и славња дјела Пејтра Великога... I–II*), Ј. Рајића (*Цвѣтникъ*), Ј. Вујића (*Новоизобрѣтеное и благоустройеное училище добродѣтели...*), А. Стојковића (*Новый завѣтъ Госиода нашего Исуса Христѣа, Фвсѣка I–III*), П. Соларића (*Ново гражданско землеописаніе I–II, Улогъ ума челоувѣческаго у малену*) итд. С последњом се двојцом, као и с Доситејем, Петар I чак и дописивао.

¹⁰ Мада су с вуковског, штокавскопуристичког становишта сви славенизми унеколико алоготски, не сматрамо их позајмљеницама првенствено зато што их као такве нису доживљавали ни они који су се њима користили. Захваљујући словенској етимологији, а и духу времена, током којег су панславистичке идеје биле више него утицајне, те су се лексеме у славеносрпској епохи слободно мијешале с народним, не представљајући међу њима ништа што би ико поимао као туђе: „[С]амо се несловенски лексички елементи у српском књижевном контексту 19. века могу сматрати страним речима. [...] Словенски лексички елементи (чак и они из руског књижевног језика) део су заједничког наслеђа православне Славије” (Суботић 2008: 160). Исправна је стога одлука И. Бјелаковић (2016: 35) да лексику славеносрпског језика подијели тако да славенизми не буду ни међу „домаћим речима” ни међу „речима страног порекла”, него издвојени у трећу, прелазну скупину.

Табела 1. *Лексичка норма српских књижевнојезичких варијетета развијених за владавине Петра I Петровића Његоша*¹¹

	доситејевски језик	вуковски језик		
став према употреби славенизама	у којим приликама	чак и онда кад народни језик располаже одговарајућим синонимима		само онда кад су неопходни
	у којем облику	у варијанти неприлагођеној фонолошком и деривационом систему народног језика		као „понарођени”
примјери употребе, одн. избјегавања славенизама	с редакцијским маркерима	и рсл.	<i>покајаније</i>	<i>покајање</i>
		и ссл.	<i>госпожда</i> <i>ругатељ</i> <i>непримирим</i>	<i>госпођа</i> <i>ругач</i> <i>непримирљив</i>
		рсл.	<i>пророчество</i> <i>совершенство</i> <i>толмачити</i> <i>будушчи</i>	<i>пророштво</i> <i>савриенство</i> <i>тумачити</i> <i>будући</i>
	ссл.	<i>сатворити</i> <i>будушити</i>	<i>створити</i> <i>будући</i>	
	без редакцијских маркера		<i>луча</i> <i>јарост</i> <i>случити се</i>	<i>зрак</i> <i>гњев</i> <i>догодити се</i>
		<i>смисао</i> <i>недостатак</i>		

¹¹ Јасно је да славенизми нису били једине лексеме у вези с којим су се спорили доситејевци и вуковци. Битан предмет њихових размирица представљају и термилошке кованице и турцизми (в. нпр. Драгићевић 2017). Што се тиче примјера употребе, одн. избјегавања славенизама наведених у табели, треба рећи да их нисмо одабрали насумце. Одреднице *госпожда*, *толмачити*, *сатворити*, *луча*, *јарост* и *случити се* Вуков СР обрађује чланцима који упућују на одговарајуће лексеме из десног поља табеле, док је именице *смисао* и *недостатак*, међу осталима, Вук у исту лексикографску публикацију унио као незамјенљиве, али накнадно, последије критике Ј. Стејића (више о томе у Цветковић 2005). Именице *покајање*, *ругач*, *пророштво* и *савриенство*, те придјиви *непримирљив* и *будући*, с друге стране, спадају међу лексеме које Вук (1847: VI–VIII) сâм набраја као сопствене творбе „посрбљавањем”.

Све лексеме које задовољавају изнијете услове, а заступљене су у корпусу за који смо се определијели, класификоваћемо опет према начелима С. Стијовића (1992), стога што су се та начела већ усталила у језичкоисторијским описима српске књижевности и уопште писмености претпрошлог стољећа (в. Стијовић С. 1993; Цветковић 2005; Милановић 2012, 2014: 324–337; Зорић 2018). Руководићемо се, дакле, фонолошким и деривационим обиљежјима која су својствена *рускословенизмима*, *српскословенизмима* или објема редакцијама старословенског језика. Томе одговарајуће *редакцијске маркере* схематски приказујемо у табели која слиједи, више ради подјећања него у намјери да с њима упознамо евентуално неупућеног читаоца. Такође у дидактичке сврхе, у табелу уносимо и супротстављена нормативистичка гледишта тадашњих списатеља на која смо се у вези са славенизмима осврнули у другој половини другог поглавља.

Након што описаним поступком испитамо присуство славенизама, у ко(н)тексту ћемо провјерити и да ли је њихова употреба била заиста нужна, тј. да ли је мање-више искључива сврха те употребе била – како се обично мисли и говори – премошћивање лексичких празнина онодобног вернакулара. Да бисмо ту провјеру извршили на најубједљивији могући начин, исписаћемо само примјере у којим се књишка ријеч налази напоредо са синонимном народном, дакле примјере у којим се славенизму извјесно, без икакве двојбе, прибјегло „без невоље” – како у односу на лексички систем тадашњег вернакулара (тј. његове могућности), тако и односу на синтагму као реализацију тог система.

Посриједи су, наравно, потврде *таутологије*, појаве коју је у нашој лингвостилистици понајбоље дефинисао М. Ковачевић (2001). Одредивши је, наиме, као синтактичку фигуру „семантичког преобиља”, тај је аутор први установио стилемске појединости које таутологију разликују у односу на сродне феномене, прије свих плеоназам. Док се код плеоназма смисао понавља унутар субординираних синтагми (*видјети својим очима, чудом се чудити, пун пунџат, ситни послјићи*), тврди поменути аутор, код таутологије се исто дешава унутар координираних синтагми или реченица: *без краја и конца, све прође и мину*. Мада у нашој грађи сви примјери садрже везник *и*, координиција је у случају стилске таутологије, да нагласимо и то, могућа и *асиндетски*, без везника: *нијемо, без ријечи*.

АНАЛИЗА ЛЕКСИКЕ ПОСЛАНИЦА: РЕЗУЛТАТИ

4.1. У сагласју са очекивањима, међу славенизмима координираним с хомоденотативном народном ријечју у нашем корпусу преовлађују славенизми који испољавају рускословенске одлике, у првом реду различите одразе

меког и тврдог полугласника. Тако пуни вокал предњег реда као одраз меког полугласника ($e < b$) налазимо (в. § а) у суфиксу *-ество* (који је еквивалентан српскословенском *-аство*, одн. српском народном *-ство*), као и у коријенским морфемама *отец-* и *чест-* (које у оба поменута језика садрже вокал *а*). С друге стране, умјесто српскословенског *са-* и *ваз-*, одн. српског народног *с(а)-* и *уз-*, у славенизмима представљеним под *б* налазимо одговарајуће префиксе с пуним вокалом задњег реда који потиче од тврдог полугласника ($o < њ$). На крају, мањи број рускословенизама забиљежених у посланицама Петра I одају одговарајући рефлекс слоготворног *р* и јекавска замјена јата (в. § в).

4.1.а. Тога ради он Вучетић [...] лишајет сја и јест лишен архимандритскога званија [...] на такви начин да он, уподобивши се Јуди предатељу, оглашени злодјеј, остаје по данас извржен између свјашчаническога ²реда и ²дружества [...] (20).¹² И ево данас у име боже полази пут манастирах Острога и Мораче, желећи да се ближе србске границе нахои, гдје би могла љевше и скорије за своју [...] *домовину* и за своје *отечество* разумјети (94). Отечество имаде ону ²чест и *славу*, која се пристоји истинито вољном народу, да закон врху свакога царствује [...] (167). Ја сам при свакој згоди и устмено кажева, [...] што ли су царске и краљевске страже и како исти цари и краљеви стражама *почест* и *стиму* дају [...] (104). [З]ашто тако не можете ништа добит, нако *бесчест* и *срамоту*, да ви пође срамотни глас по свијету, како сте се Турцима продали и учинили турски судити и подложници [...] (59). Од када су Требјешани добјежали к нама [...], ја сам претрпио довољно и труда и харча за учинити им добра [...], а на сврху некизи с њиховијем сердаром, којему сам више љубави и добра учинио него ли иједноме главару од Црне Горе, вратили су ми свакијем ²злом и ²бесчестијем (24).

4.1.б. А што је фајде жалит и плакат, [...] кад не слушате, што ве ја ²учим и *совје-тујем* и што ве молим и заклињам (107). [И] како ја вашу књигу храним, тако се надам да ћете и ви ²удржати и *сохранити* ваше обећање, које у исту књигу пишете (49). [К]ако се преблаг и свесилни Бог попустио Наполеону францускому Цару освојити толике краљевине и државе европејске и поступити с његовом војском у државу сверусинску, тако је дарова срећу великому Александру Императору росинскому [...], да он ²самре и ²сокруши гордост и силу кичељивога Наполеона [...] (80). И ово само, вријећајући ваше обште поштење, што је по мојему разсужденију за вас најдраже, имало би ²возбудит и ²подигнут срдца ваша противу свакога, који би унапријед дрзнуо на икаква дјела у ћесарску државу поступити [...] (157).

4.1.в. Разумијући с највишом *жалости* и *оскорбљенијем* мојим, што су учинили проклети Ожеговичани од страже ћесарске и разсуждавајући колико је то варварско дјело велико и што из тога може произисти, ја се тресем и трепећем не мање од стида, него ли од страха [...] (104). [А]ко буду криви нека плате како *кривици* и *злодјеји*, ако ли прави буду, да им суд и правда буде учињена (251). [Ј]ербо знам, ће слоге и послуха не има, да је ту свака несрећа и срамота и свако зло и незаконије што може на свијет бити и да такве

¹² Сви су одломци цитирани према ЦИД-овом издању владиних сабраних дјела (П).

Иако то издање најалост не слиједи изворну графију, него је (како се јасно види) прилагођава реформисаној, узимамо га за филолошки коректно с обзиром на то што га је приредио Б. Остојић. Критеријуме којим смо се руководили при тестирању синонимности већ смо навели и подробно образложили у Ивановић 2019, због чега их овдје нећемо понављати. Напоменимо и то да смо подигнутом двојком у примјерима обиљежавали ријечи које представљају секундарну семантичку реализацију одговарајуће лексеме (дакле, лексему употријебљену у значењу које није основно).

људе сви народи од свијета мрзе и ћерају како срамотне *злодјеје* и *безаконике*¹³ (138). Примите дакле, Црногорци, ову ²*мило*ст и *благодјејаније* с чувствами благодарности и будите увјерени, да и друге милости владитељства од Његова Ћесаро-краљевскога Величества имати можете [...] (130).

4.2. Велик дио славенизама који су из *Посланица* ексцерптирани са синонимном народном ријечју садржи, наравно, маркере својствене објема редакцијама најстаријег књижевног језика свих Словена: како руској, тако и српској. Ријеч је, прво, о лексемама које одликују фонолошки рефлекс *жд < д'* и *-ије < -је*, (в. примјере под *а* и *б*). У наредним примјерима (под *в*) налазимо лексеме са одговарајућим творбеним формантима, који су такође заједнички рускословенском и српкословенском. Посриједи су: именички суфикс *-тељ*, којим се означавају категорије вршиоца радње и носиоца стања, придјевско-прилошки суфикс *-им(о)*, који потиче од партиципа презента пасива, као и сложенички формант *благо-*, и иначе врло продуктиван (в. нпр. Матић 2017). На крају, општем црквенословенском фонду припадају и двије немотивисане лексеме: *полза* и *печал*, употријебљене напореда са штокавским еквивалентима *корист* и *жалост* (в. § 8).

4.2.а. Ја сам срдцем и душом желио и настаја, да ви заслужите милост од Његовог Ћесаро-краљевскога Величества, који [...] може како всељубезњиши брат и сојузник Покровитеља нашега, погледати на нас у сваку *нужду* и *невољу* нашу [...] (105). Находећи се игумен и калуђери од Патријаршијскога Пекскога Манастира од Тураках оглобљени и у великој ²*нужди*¹⁴ и ²*несташици* приведени [...], принуђени су били послати овамо показатеља овога писма [...] (213). [И] међу вама, који сте *вожди* и ²*пастири* находе се неки окајници, подобни злочестивоме Јуди предатељу [...] (267).

4.2.б. [Ј]ербо је вријеме до тога дошло, али да се прославите, оли да у вјечну *срамоту* и ²*поруганије* останете (138). Пак ни то није доста што један другога кољете, него свако остало ²*зло* и ²*безаконије* чините [...] и сувише тога кликујете друга племена и друге људе, што више можете, да ви се помогну клати и да они једни друге кољу (182). [У] вријеме [...] кад ова домаћа рат не може донијети, нако обичајно зло и несрећу на обје стране, а сувише ²*безславије* и *стид* пред својим Покровитељем (30). [Ј]а се темељито надам да ћете ви драговољно примати ово моје писмо и радосно испунити ваше дужности по *желанију* и ²*вољи* Г-на Санковскога, који о сваком добру и поштењу нашега народа ради (46).

4.2.в. [И] како су опет [...] Србљи прошлога годишта изновице подигнули своје оружје, не противу цара Отмановића и царскијех послушниках, него супроћ својијех ²*мучитељах* и *зулумћарах* [...] (94). [Т]ога ради вас свијех молим [...], да и опет ²*тврду* и ²*непоколебиму* вјеру до јесени уфатите, докле жито и остало, што једни и други имате, у своје куће унесете, пак ће и послјед бити данах за ваше и њихово несрећно јунаштво (250). Тога ради вас свијех усрдно молим [...], да ме послушате и да вјеру међу собом и са сваком осталом Нахијом до уреченога дневи ²*тврдо* и *непоколебимо* учините [...] (111). [Ј]ер се ја у Господа Бога Вседржитеља ²*крепко* и *непоколебимо* уздам, да ће се ове ствари, које су досле биле, на други начин промијенити [...] (205). Разумио сам с

¹³ Мимо већине књишких лексема Вук је ову уписао у СР, али обиљежену квалификативом социјално ограничене употребе: „понајвише калуђери говоре”.

¹⁴ И ова је лексема, мада књишка, унијета у СР, али као регионално и социјално маркирана: „у војв[одству] по варошима”.

мојом радости да је међу вама лијепа слога и послух био у Пјешивце, за које ви срдечно *благодарим и захваљам* [...] (148).

4.2.г. Ваши главари [...] могу вам казати моје науке и наредбе што су од мене примили, будући сам ја пред њихове очи живим образом преставио све оне *ползе и користи* и све благополучије, које ви можете испољџујући своје обавезатељство [...] (157). [К]оји не само мене, него и свакому поштену чојку и љубитељу отечества прекомјерну *печал и жалост* донесе [...] (30).

4.3. У најпознатијем дјелу Петра I по изузетку су посвједочене таутологије с лексичким јединицама поријеклом из руског књижевног језика (в. § а), које С. Стијовић (1992: 145–146, 192) није регистровао ни у једном рјечнику рускословенског. Веома су ријетки и примјери са српскословенизмима, какви су *скврно* и *почитовати* (в. § б), којима у руској редакцији кореспондирају лексеме *скверно* и *чествовати*,¹⁵ те примјери са славеносрбизмима, какви су *благодарење* и *добиће* (в. § в), у којима је изворни суфиксални формант *-ије* замијењен народним *-је*, тј. *-'е*.

4.3.а. [Т]о слободно можете вјеровати да ви ја никад дијела искати нећу од те славе и од тога поштења и шићара што добијете, него се од свега пред Богом и пред цијелим свијетом личим и остављам да то буде ваше и вашег *предводителја и заповједника* Луке Пејовића и његове дружине (232). [Б]раћо христијани, принесите ²*славу* и *благодарност* свевишњему Богу, који је ову срећу и добиће даровао нашем Цару и молит се да му дарује долгољетно здравље и совршену побједу и одољеније над Французима [...] (80).

4.3.б. Но ја с великим оскорбљенијем мојим видим, да неколико злијех људих, а највише из вашег племена, не хоће чути и разумјети ништа, наоно, што их њихово *скврно* и ²*погано* злонаравије и самовољство учи (156). [И] да госпуду официре и војнике француске *почитујете и стимате*, како се пристоји њихову чину [...] (73). Сад разсудите што ваља за те људе мислити, наоно да не љубе нашега Цара и да не хоће његовога покровитељства, што ли ваља чинит, како их ваља ²*држат* и *почитоват* за издајнике царске и земаљске (115).

4.3.в. Тога ради принесимо сви и приносимо не престанемо свеславном Богу *благодарење* и ²*славу*, који је даровао помазанику Александру крепост и силу на истребљење многочислене војске крволочнога Наполеона [...] (88). Послије ове, Богом вам дароване *побједи* и ²*добића*, све моје мисли, сва моја жеља и све моје раћање бјеше обраћено да ви уредите међу собом суд и правитељство, на приличних, вољности ваше, законах [...] (167). [Б]раћо христијани, принесите славу и благодарност свевишњему Богу, који је ову ²*срећу* и ²*добиће* даровао нашем Цару и молит се да му дарује долгољетно здравље и совршену побједу и одољеније над Французима [...] (80).

4.4. Резимирајући ово поглавље, констатујемо да су у *Посланицама* заступљени сви типови славенизама. Штавише, расподјела тих типова, сходно њиховим редакцијским маркерима, отприлике не одступа од оне која је процјењивана у другим доситејевским идиолектима, највише Стеријином (в. Зорић 2018). Према томе, биће да владин писани говор – макар у димензији „компромисног”, „утилитарног”, „ерудитског” и „просвјетитељског” – није био ни квалитативно ни квантитативно другачији од норме коју је својим

¹⁵ У Његошевом пјесништву потврђене су, напротив, све четири лексеме (Стијовић С. 1992: 190, 205, 225).

дјелом и угледом изградио Д. Обрадовић.¹⁶ Од посебног је значаја и податак да у укупном броју разноврсних славенизама из *Посланица* најмање учествује последњи, амалгамски тип, што доказује да владика, као ни остали доситејевци, књишке лексеме није посрбљавао ни изблиза колико В. Караџић.

5. **ЗАКЉУЧЦИ.** Поводом Доситејевог језика већ је речено да се народним може назвати само онолико колико „одговара тадашњој представи интелектуалаца о народном језику” (Ивић П. 1990: 7), нипошто „чистим”. Исто се, вјерујемо, нарочито последије претходног излагања, мора казати и поводом *Посланица*. Цитате које смо предочили ради аргументације оваквог става вриједним чини и то што јасно показују да су писци познијег периода славеносрпске епохе славенизме употребљавали не само с циљем да премосте лексичке празнине народног језика, тј. зато што им је овај био „недостаточан”, него и из најмање двају, наоко опречних стилских разлога: 1. да би избјегли *лексичку монотонију* – понављање ријечи у истом говорном чину, најчешће двјема сусједним реченицама, или на већем одстојању, у истом говорном догађају, тј. тексту;¹⁷ 2. да би, попут аутора *Посланица*, понављајући исто значење у другачијем, „торжественем” облику, то значење истакли, нагласили, и тако постигли жељени ефекат *емфазе*.

Другим ријечима, доситејевски ствараоци, међу којим је очито био и њихов савременик из владичанског двора подно Орловог крша, за славенизмима јесу посезали понајприје ради апстрактних појмова нелексикализованих у пучкој култури (одн. вернакулару као њој одговарајућем језичком варијетету), али им је лексика исте провенијенције често служила и као врло важно изражајно средство. Стога, по нашем суду, славенизме и њихов удио у појединим текстовима доситејевог периода извјесно треба сагледавати и тумачити с више страна: како у зависности од начитаности аутора, његове језичке идеологије, тематике самог текста, публике којој је тај текст намијењен и жанра у којем је остварен, тако и из стилистичког аспекта, који је био у средишту пажње овог рада. Не треба напосљетку запоставити ни културолошки аспект, тј. традицију ареала *Slavia Orthodoxa*, која је „за сваког православног Словена”, а поготово за војвођанске и црногорске Србе, па и Доситеја и Петра I, „у

¹⁶ Подразумијева се, али ћемо ипак подвући, да дијалекатска основица владичиног језика и језика војвођанских доситејеваца није била истовјетна (без регионалних варијација). Списатељи пречани славенизмима надграђују њима матерњи вернакулар српских насеља у јужној Угарској. Петар I, с друге стране, црпе из „јужнијех” народних говора, што (Старе) Црне Горе и Источне Херцеговине, што Брда и нашег дијела јадранске обале (в. Остојић 1976, као и: Вушовић 1927; Стевановић 1933/34; Вуковић 1938/39; Милетић 1940; Пешикан 1965; Станић 1974, 1977; Ћупић 1977; Пижурица 1981; Јовановић 2005; Вујадиновић 2007; Стијовић П. 2007).

¹⁷ Овакву употребу славенизама описали су И. Цветковић (2006) и А. Милановић (2008), он у жанровски разноликом дјелу Јована Суботића (штампаном 1837–1881), а она у 16 приповједака из првог годишта *Ураније* (штампаног 1837).

освит модерног доба била темељ и културе и писмености и језичке свести” (Кречмер 2007: 316–317).

На самом крају дотаћи ћемо се најдалекосежније мањкавости става Б. Остојића наведеног на почетку чланка – оне којом је проблематизована симултаност књижевнојезичког развоја у сјевернијим и јужнијим српским земљама. Пошто смо доказали да народни језик вуковске чистоте у писменост Старе Црне Горе није ушао прије самог Вука, у вези с поменутом симултаношћу с пуним правом можемо констатовати да је нашим закључцима она потврђена још једном¹⁸ и да утолико важе ријечи на којим су стасавале генерације овдашњих студената филолошког усмјерења: „Књижевнојезичко јединство Србије и Црне Горе никада није долазило у питање. Старословенски језик српске редакције, затим славеносербски и у XIX в. Вуков књижевни језик – сматрани су заједничким гласилом од Котора и Цетиња до Београда и Сент-Андреје, без обзира на одређене варијације” (Симић/Остојић 1998: 29).

ИЗВОРИ И РЈЕЧНИЦИ

- Караџић 1968:** Рецензија Новина српских, у: *Сабрана дела Вука Караџића XII: О језику и књижевности I* (прир. Берислав Николић), Београд: Просвета, 13–20.
- Караџић 1896:** Његовом Високородију Господину Пауну Јанковићу, попечитељу правосудија и просвјештенија и президенту друштва Српске словесности, у: *Скупљени граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића III/1* (ур. П. П. Ђорђевић), Београд: државно издање, 152–157.
- Караџић 1847:** Предговор, у: *Нови завјет Господа нашега Исуса Христа* (прев. Вук Стеф. Караџић), Беч: лично издање, 1847, I–XV.
- П:** Посланице, у: *Дјела Петра I Петровића* (прир. Бранислав Остојић), Подгорица: ЦИД, ²2001, 7–256.
- РССЈ:** *Речник славеносрпског језика: огледна свеска*, Нови Сад: Матица српска, 2017.
- СР:** Вук Стеф. Караџић, *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Беч: лично издање, 1852.

¹⁸ Напоредним промјенама у језику старије писмености с простора данашње Србије и језику старије писмености с простора данашње Црне Горе у последње се вријеме највише и најуспјешније бавила Ј. Стојановић (в. нпр. 2011: 9–32, 147–163).

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелаковић 2016:** Исидора Бјелаковић, Лексика славеносрпског језика, *Књижевност и језик*, LXIII/1–2, 31–47.
- Бјелаковић 2018:** Исидора Бјелаковић, Речник славеносрпског језика – једнојезични или вишејезични речник, у: *Српска лексикографија – речници српског језика као изворишта граматичких и семантичких истраживања* (зборник реферата са 47. Научног састанка слависта у Вукове дане, књ. 1), Београд: Међународни славистички центар, 241–250.
- Бјелаковић 2019а:** Исидора Бјелаковић, Језик докумената Архива манастира Савине (18. век), у: *Српско језичко и књижевно наслеђе на простору данашње Црне Горе. Српски језик и књижевност данас (зборник реферата с међународног научног скупа одржаног 26–28. маја 2017. г. у Подгорици; ур. Јелица Стојановић)*, Подгорица: Друштво чланова Матице српске у Црној Гори – Нови Сад: Матица српска – Бања Лука: Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, 515–526.
- Бјелаковић 2019б:** Исидора Бјелаковић, Језик докумената Архива Српске православне епархије будимске у Сентаandreји (прва половина 18. века), у: *Језичке јединице српског језика у систему и контексту* (зборник реферата са 48. Научног састанка слависта у Вукове дане, књ. 1), Београд: Међународни славистички центар, 89–101.
- Вујадиновић 2007:** Ненад Вујадиновић, *Говор Каменара*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Вуковић 1938/39:** Јован Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, *Јужнословенски филолог*, XVII, 1–113.
- Вуксан 1927:** Душан Вуксан, Библиотека Владике Рада, у: *Цетиње и Црна Гора* (ур. Данило Вуловић), Београд: Књижарница Рајковића и Ђуковића, 192–219.
- Вушовић 1927:** Данило Вушовић, Диалект Источне Херцеговине, *Српски диалектолошки зборник*, III, 1–70.
- Грицкат 1966:** Ирена Грицкат, У чему је значај и какве су специфичности славеносрпског периода у развоју српскохрватског језика, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, IX, 61–66.
- Драгићевић 2017:** Рајна Драгићевић, Улога Друштва српске словесности у развоју српске лексиколошке и лексикографске мисли, у: *Књи-*

жевност и језик у Друштву српске словесности (ур. Злата Бојовић), Београд: Српска академија наука и уметности, 47–59.

- Зорић 2013:** Милена Зорић, Неколико речи о статусу и идентификацији славенизама, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, LXI/3, 811–818.
- Зорић 2018:** Милена Зорић, *Славенизми у раним драмама Јована Стерије Поповића*, Нови Сад: Матица српска.
- Ивановић 2019:** Милан Ивановић, Координиране истозначнице у посланицама Петра I Петровића Његоша, у: *Српско језичко и књижевно наслеђе на простору данашње Црне Горе. Српски језик и књижевност данас (зборник реферата с међународног научног скупа одржаног 26–28. маја 2017. г. у Подгорици*; ур. Јелица Стојановић), Подгорица: Друштво чланова Матице српске у Црној Гори – Нови Сад: Матица српска – Бања Лука: Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, 299–310.
- Ивић М. 21997:** Milka Ivić, Jedno poređenje Vukovog jezika sa našim današnjim književnim jezikom, у: *O Vukovom i vukovskom jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek, 11–34.
- Ивић П. 1990:** Павле Ивић, Доситејевски књижевни језик између славеносрпског и вуковског, у: *Доситеј Обрадовић – човек и дело међу наредима* (зборник реферата са 19. Научног састанка слависта у Вукове дане, књ. 2), Београд: Међународни славистички центар, 5–14.
- Ивић П. 1994:** Павле Ивић, Смисао збивања у историји књижевног језика Срба, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXIII, 15–30.
- Јовановић 2005:** Миодраг Јовановић, *Говор Паитровића*, Подгорица: Универзитет Црне Горе.
- Ковачевић 2001:** Милош Ковачевић, Таутологија и плеоназам, *Српски језик*, VI, 145–166.
- Кречмер 2007:** Ана Кречмер, Славеносрпска писменост и њено значење за историјску србистику, у: *Шездесет година Института за српски језик САНУ* (ур. Срето Танасић), Београд: Институт за српски језик САНУ, 313–320.
- Матић 2017:** Томислав Матић, Сложене творенице у *Креиталици* Јоакима Вујића и њихови аналози у савременом српском језику, *Српски језик*, XXII, 413–432.

- Милановић 2005:** Александар Милановић, Статус појма и термина *славеносрбизам* у србистици, у: *Терминолошка стандардизација лингвистичког описа савременог српског језика* (зборник реферата са 34. Научног састанка слависта у Вукове дане, књ. 3), Београд: Међународни славистички центар, 323–327.
- Милановић 2008:** Александар Милановић, Синтаксички, лексиколошки и стилистички аспекти синонимије у делима Јована Суботића, у: *Граматика и лексика – дескриптивни и нормативни приступ* (зборник реферата са 37. Научног састанка слависта у Вукове дане, књ. 1), Београд: Међународни славистички центар, 221–228.
- Милановић 2010:** Александар Милановић, *Кратка историја српског књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Милановић 2012:** Александар Милановић, О развоју песничког језика у епохи романтизма: Славенизми у Кодеровој *Роморанци*, *Српски језик*, XVII, 487–500.
- Милановић 2013:** Александар Милановић, Уместо увода: Српски језик на смени 18. и 19. века, у: *Језик веома полезан*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 9–17.
- Милановић 2014:** Александар Милановић, *Језик Јована Суботића*, Београд: Чигоја штампа.
- Милетић 1940:** Бранко Милетић, Црмнички говор, *Српски дијалектолошки зборник*, IX, 209–663.
- Младеновић 1988:** Александар Младеновић, Славеносрпски језик у Вуково време, у: *Вук Караџић и његово дело у своме времену и данас* (зборник реферата са 17. Научног састанка слависта у Вукове дане, књ. 2), Београд: Међународни славистички центар, 119–125.
- Остојић 1976:** Бранислав Остојић, *Језик Петра I Петровића*, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
- Остојић 2006:** Branislav Ostojić, Značaj jezika Petra I Petrovića u razvoju Vukova modela književnog jezika, u: *Istorija crnogorskog književnojezičkog izraza*, Podgorica: CID, 65–72.
- Остојић 2014:** Бранислав Остојић, Два Петра Петровића и Вукова реформа српског књижевног језика, *Српски језик*, XIX, 35–43.
- Остојић 2015:** Бранислав Остојић, Пријем Вукове језичке реформе и стандардизација књижевног језика у Црној Гори, у: *Вук Стефановић*

Караџић (1787–1864–2014) (ур. Нада Милошевић-Ђорђевић), Београд: Српска академија наука и уметности, 169–177.

- Пешикан 1965:** Митар Пешикан, Староцрногорски средњокатунски и љешански говори, *Српски дијалектолошки зборник*, XV, 1–294.
- Пижурица 1981:** Мато Пижурица, *Говор околине Колашина*, Титоград: Црногорска академија наука и уметности.
- Поповић 1996:** Љубормир Поповић, Два идеолошка приступа понарођивању (вернакуларизацији) српског књижевног језика крајем осамнаестог и у првој половини деветнаестог века, *Књижевност и језик*, XLIV/3–4, 107–128.
- Симић/Остојић ⁴1998:** Радоје Симић и Бранислав Остојић, Генеза српскохрватскога књижевног језика, у: *Основи фонологије српскога књижевног језика*, Подгорица: Универзитет Црне Горе, 11–110.
- Станић 1974:** Милија Станић, Ускочки говор I, *Српски дијалектолошки зборник*, XX, 1–259.
- Станић 1977:** Милија Станић, Ускочки говор II, *Српски дијалектолошки зборник*, XXII, 1–157.
- Стевановић 1933/34:** Михаило Стевановић, Источноцрногорски дијалекат, *Јужнословенски филолог*, XIII, 1–128.
- СТИЈОВИЋ Р. 2007:** Рада Стијовић, „Говор Горњих Васојевића”, *Српски дијалектолошки зборник*, LIV, 1–321.
- СТИЈОВИЋ С. 1992:** Светозар Стијовић, *Славенизми у Његошевим песничким делима*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- СТИЈОВИЋ С. 1993:** Светозар Стијовић, О славенизмима код Симе Милутиновића, у: *Сима Милутиновић Сарајлија 1791–1991: Књижевно дело и културноисторијска улога* (зборник реферата с научног скупа одржаног 15–16. октобра 1991. г. у Београду; ур. Марта Фрајнд), Београд: Институт за књижевност и уметност – Вукова задужбина, 163–167.
- Стојановић 2011:** Јелица Стојановић, *Путевима српског језика и ћирилице*, Никшић: Издавачки центар Друштва чланова Матице српске у Црној Гори.
- Суботић 2004:** Љиљана Суботић, Из историје књижевног језика: 'Питање језика', у: *Лингвистичке свеске IV: Предавања из историје језика*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 145–191.

- Суботић 2006:** Ljiljana Subotić, Koјim је то језиком писао Sterija?, u: *Jovan Sterija Popović – klasik koji nam se obraća* (zbornik referata s međunarodnog naučnog skupa održanog 24–25. marta iste g. u Parizu; ur. Sava Anđelković i Paul-Louis Thomas), Vršac: Književna opština Vršac, 17–41.
- Суботић 2008:** Љилјана Суботић, Модел граматике доситејевског типа књижевног језика, у: *ГраMATика и лексика – дескриптивни и нормативни приступ* (зборник реферата са 37. Научног састанка слависта у Вукове дане, књ. 1), Београд: Међународни слави-стички центар, 153–163.
- Ћупић 1977:** Драго Ћупић, Говор Бјелопавлића, *Српски дијалектолошки зборник*, XXIII, 1–226.
- Цветковић 2005:** Ирена Цветковић, Славенизми у Вуковом *Српском рјечнику* из 1852. године, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVIII/1–2, 95–108.
- Цветковић 2006:** Ирена Цветковић, Народне речи и славенизми као синоними, *Годишњак за српски језик и књижевност*, VIII, 477–485.

WHAT LANGUAGE DID ST. PETER OF CETINJE WRITE IN?

Summary

Challenging the view of B. Ostojić, the paper discusses a language variety used by the fourth bishop-prince of the Petrović ruling house in his epistles addressed to certain tribes of the then Montenegro and its neighbouring regions. The hypothesis that this variety is the Slavonic-Serbian language of Dositej Obradović is principally tested by analysing the vocabulary used, based on a corpus consisting of 267 texts. In addition, we prove that their author, similarly to other writers much better-known for using the said variety, employed literary words even when (from a purely lexico-semantic point of view) it was not necessary, i.e. even when the vernacular could provide appropriate, homo-denotative replacements.

Keywords: Petar I Petrović Njegoš, Slavonic-Serbian, Slavonicisms, synonyms, tautology.

Milan D. Ivanović